

تفکیک جنسیت در دانشگاه فرهنگیان از نگاه دانشجو معلمان و استادان

(مطالعه موردی: دانشگاه فرهنگیان یزد)

Gender separation in Teacher Training University from the perspective of teacher-students and professors

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۹/۸/۱۸، تاریخ ارزیابی: ۱۴۰۰/۳/۱۹، تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۰/۵/۲۵

Dr. Zahra Rahimi, Alireza Etedal

Abstract: The aim of this study was to investigate the positive and negative dimensions of life in the unisex Teacher Training University from the perspective of professors and teacher-students of this university. This research is an applied research in terms of purpose and a survey research in practice. Yazd Teacher Training University was selected as the population for study and the research tool included a questionnaire designed by Entezari (2018) which was used with some modifications. This questionnaire involves five components: individual and social development, Islamization of the university, academic performance, psychological peace and preparing for marriage. In this study, 120 questionnaires were completed by 20 professors (male & female) and 100 teacher-students (male & female). The findings show that majority of the participants do not give an acceptable grade to the atmosphere in the university for personal and social development, Islamization of the university, academic performance and preparing for marriage. However, they believe that studying at this university has been able to provide the psychological peace of students' parents to a great extent. Based on theoretical studies and quantitative and qualitative findings of this research, it seems necessary to review the policy-documents of this university and to avoid actions for which there is not enough religious and research evidence.

Keywords: gender separation, unisex, teacher-student, Teacher Training University.

دکتر زهرا رحیمی^۱، علیرضا اعتدال^۲

چکیده: این مطالعه با هدف بررسی ابعاد مثبت و منفی زیست در فضای تک‌جنسیتی^۳ دانشگاه فرهنگیان از نگاه استادان و دانشجومعلمیان^۴ این دانشگاه انجام شد. این پژوهش به‌لحاظ هدف، تحقیقی کاربردی و در اجرا پژوهشی پیمایشی است که به‌روش کمی (به‌انضمام یک پرسش باز) انجام شده‌است. ابزار پژوهش، پرسشنامه تحقیق انتظار^۵ (۱۳۹۷) است که با اندکی جرح و تعدیل استفاده‌شد. پرسشنامه تحقیق حاضر در پنج محور رشد فردی و اجتماعی، اسلامی‌شدن دانشگاه، عملکرد تحصیلی، آرامش روانی و زمینه‌سازی برای ازدواج هدف این مطالعه را دنبال کرده‌است. جامعه مورد مطالعه دانشگاه فرهنگیان یزد و نمونه شامل ۱۲۰ نفر از اساتید و دانشجویان این دانشگاه (۱۰ استاد زن، ۱۰ استاد مرد، ۵۰ دانشجوی زن، ۵۰ دانشجوی مرد) می‌باشد. یافته‌های این مطالعه نشان‌داد اغلب آزمودنی‌ها در محورهای رشد فردی و اجتماعی، اسلامی‌شدن دانشگاه، عملکرد تحصیلی و زمینه‌سازی برای ازدواج، نمره قابل‌قبولی به فضای حاکم بر دانشگاه نمی‌دهند. اما معتقدند تحصیل در این دانشگاه توانسته‌است آرامش روانی والدین دانشجویان را تا حد زیادی تأمین کند. محققین این مطالعه مبتنی بر مطالعات نظری و یافته‌های کمی و کیفی این پژوهش، بر لزوم بازبینی اسناد سیاست‌گذاری برای این دانشگاه و پرهیز از اقداماتی که ادله کافی شرعی و پژوهشی برای آن وجود ندارد، تأکید دارند.

کلمات کلیدی: تفکیک جنسیتی^۵، تک‌جنسیتی، دانشجو معلم، دانشگاه فرهنگیان.

^۱ استادیار گروه علوم تربیتی دانشگاه علامه طباطبائی. Za.rahimi@atu.ac.ir

^۲ کارشناسی ارشد دانشگاه علامه طباطبائی. A.etedal4@gmail.com

^۳ unisex

^۴ student teacher

^۵ gender separation

مقدمه

جنسیت امری است که در عرصه اجتماعی با نهادها و خرده‌نظام‌های مختلف جامعه، از جمله محیط‌های آموزشی در ارتباط و تعامل متقابل است و از نیمه اول قرن نوزدهم تا کنون محل مناقشات بسیار بوده و به شکل‌گیری مباحثی در خصوص آموزش مختلط منجر شده است. مدافعان آموزش و پرورش مختلط، آن را به‌نفع تمام فراگیران می‌دانند و بر آنند که این محیط سبب می‌شود دختران در آینده مادرانی بهتر باشند و پسران به خاطر حضور دختران، رفتارهای خارج از نزاکت کمتری از خود به نمایش بگذارند. زمینه‌سازی برای دستیابی به تساوی و برابری در محیط کار و زندگی اجتماعی، از جمله توجیهات دیگری است که موافقان با این نگاه در حمایت از دیدگاه خود بدان متوسل شده‌اند (فتحی و اجارگاه، ۱۳۸۶). طرفداران ترکیب جنسیت اضافه می‌کنند که تفکیک جنسیتی اجباری در محیط‌های آموزشی، نمادی از تبعیض پنهان و مانعی برای دسترسی زنان به موقعیت‌های مطلوب است و تبعیض و بی‌عدالتی میان دو جنس را تقویت می‌کند (جیکوب^۱، ۱۹۹۶).

اما در مقابل منتقدین آموزش مختلط، معتقدند تحصیل در چنین شرایطی با اعمال فشار ذهنی بیشتر بر دختران، از توانایی‌های مادرانه آنان می‌کاهد و علاوه بر آن مردان را دارای ویژگی‌ها و خصوصیات زنانه می‌کند (هال و کلارک^۲، به نقل از فتحی و اجارگاه، ۱۳۸۶). مخالفین چنین اظهار می‌دارند که دختران در محیط‌های مختلط در صحبت کردن و ابراز وجود دچار مشکل می‌شوند و پسران توجه بیشتری از جانب مدرسان به خود جلب می‌کنند (چارلز و بردلی^۳، ۲۰۰۲) و لذا اعتماد به نفس بیشتری نسبت به دختران کسب می‌کنند (جنکینز^۴، ۲۰۰۶). برخی از مطالعات نشان می‌دهد محیط‌های تک‌جنسیتی لزوماً پیشرفت تحصیلی دختران را به همراه ندارد و پسران در این محیط‌ها بهره بیشتری می‌برند. در واقع تک‌جنسیتی بودن، برای پسران دانشجویی موجب پیشرفت تحصیلی می‌شود و دختران را به نوعی بی‌عدالتی آموزشی ناخواسته دچار می‌کند (ساکس^۵، ۲۰۰۷) و بدین ترتیب محیط‌های مختلط به سوگیری‌های جنسیتی و افزایش تبعیض دامن خواهد زد.

هر چند ریشه چنین دغدغه‌مندی‌هایی را شاید بتوان به نوعی در مکتب فمینیسم جستجو کرد، اما دامنه این مباحثات، جغرافیای کشورهای اسلامی را نیز درنوردیده و بخصوص در جوامعی نظیر ایران که بر حفظ صورت یا محتوای مذهبی خود تأکید دارند، گاه به شکل

¹ Jacobs

² Clark

³ Charles and Bradley

⁴ Jenkins

⁵ Sax

تفکیک جنسیت در دانشگاه فرهنگیان از نگاه دانشجو...

آگاهانه یا ناخودآگاه، در تصمیم‌سازی‌ها و سیاست‌گذاری‌ها تأثیراتی عمده داشته است. در واقع یکی از مهم‌ترین و مبنایی‌ترین مسائل که وجهه همت برنامه‌ریزان را در عرصه‌های کلان سیاست‌گذاری به خود معطوف می‌دارد، طراحی و برنامه‌ریزی برای تعدیل مناسبات میان دو جنس زن و مرد در محیط‌های آموزشی است. تا آنجا که مناسبات میان این دو جنس به‌حق یا به ناحق به یکی از شاخص‌های اسلامی شدن تبدیل شده و در فضای دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی متجلی است و برخی بر این اندیشه اصرار دارند که اسلامی‌شدن دانشگاه جز از این طریق محقق نخواهد شد.

تأثیرپذیری نهادهای آموزشی اعم از مدارس و دانشگاه‌ها از این مناسبات، سمت و سوی نگاه پژوهشی برخی محققین را به خود جلب نموده است. برخی مطالعات در بررسی دو نظام آموزشی تک‌جنسیتی و دو جنسیتی، نشان می‌دهند که دانشجویان دختر در دانشگاه‌های تک جنسیتی، در مقایسه با سایر دانشگاه‌ها، دانشگاه خود را در سطح آموزشی نازل‌تر ارزیابی می‌کنند، به آن رتبه علمی پایین‌تری اختصاص می‌دهند و معتقدند دانشگاهشان در فراهم آوردن فرصت‌های علمی، پژوهشی، ادامه تحصیل و همچنین تدارک فرصت‌های اجتماعی نظیر ازدواج، اشتغال و حتی منزلت و موقعیت اجتماعی، ناموفق است. اکثر آنها دانشگاه‌های مختلط را موفق‌تر ارزیابی می‌کنند و به همین میزان علاقمند به ادامه تحصیل در دانشگاه‌های دو جنسیتی هستند (اعظم‌زاده، ۱۳۸۷). این در حالی است که والدین دانشجویان، از تحصیل فرزندان خود در دانشگاه‌های تک‌جنسیتی، اظهار رضایت کرده و عمدتاً علاوه بر عملکرد آموزشی و دستاوردهای تحصیلی، در مجموع پیامدهای تحصیل در این‌گونه دانشگاه‌ها را مثبت ارزیابی می‌کنند (یاری و محمدنژاد، ۱۳۹۱).

رویارویی با نظرات موافق و مخالف و ارزیابی‌های مثبت و منفی در این خصوص و همچنین اهمیت ذاتی دانشگاه فرهنگیان - که به‌عنوان دانشگاهی تک‌جنسیتی و با شعب متعدد در سراسر کشور، رسالت تربیت مربیان و معلمان مدارس را برای تمام مقاطع تحصیلی به دوش می‌کشد - محققان این طرح را بر آن داشته است که تجربه دانشجویان و اساتید این دانشگاه را از زیست و تنفس در فضایی تک‌جنسیتی مورد واکاوی قرار دهند. واگذاری چنین نقش حساس و بی‌بدیلی بر دوش دانشگاه فرهنگیان و عهده‌داری این دانشگاه به‌عنوان کانون مرکزی آموزش فرزندان این مرز و بوم، ضرورتی بدیهی را آشکار می‌سازد؛ و آن اینکه لازم است سیاست‌گذاری در این دانشگاه، با حداکثر حساسیت، مطابق با کارآمدترین معیارهای علمی و آکادمیک، مبتنی بر مبانی مؤکد اسلامی و با اجتناب از تصمیم‌گیری‌های سلیقه‌ای همراه باشد. از این رو هدف از اجرای این مطالعه، واکاوی ابعاد مثبت و منفی تجربه دانشجویان و اساتید دانشگاه فرهنگیان یزد از طرح تفکیک جنسیتی و ابعاد مختلف آن می‌باشد.

پیشینه پژوهش

تلاش برای فهم برنامه درسی به عنوان یک متن جنسیتی بحثی جدی در دوران معاصر است که خاستگاه آن را می‌توان به نیمه اول قرن نوزدهم منتسب دانست. از همان آغاز تفکیک یا اختلاط جنسیتی در مدارس و مراکز آموزشی، موافقان و مخالفان جدی داشت. طرفداران آموزش و پرورش مختلط، نفع تمام دانش‌آموزان را در مدارس مختلط قابل تحقق می‌دانستند، از جمله هریس^۱ (به نقل از فتحی واجارگاه، ۱۳۸۶) آموزش و پرورش مختلط را ضامن سلامت هر دو جنس می‌داند و معتقد است سبب می‌شود خلق و خوی مخالف در هر دو جنس تعدیل و تفاوت مکمل آنها ظریف‌تر و ملایم‌تر شود. برخی اندیشمندان و طرفداران حقوق زنان نیز آموزش و پرورش مختلط را گامی به سوی برابری و تساوی در محیط کار و زندگی اجتماعی تلقی می‌کنند. اما در مقابل مخالفینی نظیر استانلی هال^۲ در بیان مخاطرات آموزش و پرورش مختلط، آن را مسبب انحراف و خارج کردن ماهیت زیست‌شناختی و طبیعی مردان و زنان از شکل طبیعی می‌دانند و حتی بر آنند که وجود تعداد زیاد دختران و معلمان زن، دانش‌آموزان مرد را نیز دارای خصوصیات زنانه می‌کند (هال و کلارک^۳، به نقل از همان).

در اسلام، تنها بودن زن و مردی که محرم به‌شمار نمی‌روند، ممنوع است؛ اما از ارتباط زن و مرد ممانعتی به عمل نیامده است. سخن گفتن موسی با دختران شعیب و هم‌سخنی سلیمان با بلقیس ملکه سبا به شهادت قرآن کریم و انعقاد قراردادهای تجاری بین خدیجه دختر خویلد پیش از ازدواج با پیامبر به نقل از سنت، و نیز تأکید قرآن بر مشارکت اجتماعی زنان در زندگی اجتماعی گواهی بر این مدعاست. دین اسلام با در نظر گرفتن مصالح و مفاسد واقعی انسان‌ها، برای همکاری، مشارکت و حضور زن و مرد در اجتماع، ضوابط و معیارهایی در نظر گرفته و حفظ عفت اسلامی و مصالح جامعه را از طریق تشریح احکام و آدابی چند متذکر شده است. علاوه بر این فقها با تأکید بر استقلال اجتماعی زنان، بر این نکته اصرار داشته‌اند که تشریح اسلامی مبتنی بر تکوین بوده و اسلام با در نظر گرفتن وضعیت جسمی، روحی و روانی زن و مرد، حقوق و تکالیفی را بر عهده آنها گذاشته و تا حدودی که شرکت زن در اجتماع به فساد نینجامد، آن را پذیرفته است. مراجع تقلید و علمای شریعت هرگز از حضور در تجمعات مختلط که خوف فساد در آن نیست، منع نکرده‌اند و تشخیص فساد انگیزی در این موارد را به عرف و نهادها اند. بنابراین کوتاه سخن آن که نظر اسلام در این خصوص نه حبس و نه اختلاط، بلکه حریم است (مطهری، ۱۳۸۰).

¹ Harriss

² Hall

³ Clark

تفکیک جنسیت در دانشگاه فرهنگیان از نگاه دانشجو...

در حوزه آموزش و در تبیین اسلامی کردن دانشگاه‌ها نیز، در بیانات رهبری بر معرفی شاخصه‌های اسلامی شدن، علمی شدن و عمیق شدن، خودباوری استاد و دانشجو تأکید شده و تدین، وجه غالب برشمرده شده است.^۱ در میان گفتار کسانی که اسلامی‌سازی دانشگاه‌ها را مترادف با تفکیک جنسیتی می‌دانند، کمتر دلیل و توجیه شرعی و قانونی می‌توان یافت و به نظر می‌رسد مداخله‌های عرفی برخی از بزرگان درباره تفکیک جنسیتی را می‌توان اظهار نظر شخصی آنان تلقی کرد و حتی عموم مقلدان آنان نیز در تعیین مصادیق، مکلف به رجوع به عرف می‌باشند (اربابی و تولایی، ۱۳۹۴).

در حوزه تفکیک جنسیتی، مناسبات، روابط یا پیوندهای میان دانشجویان دختر و پسر، مطالعاتی به انجام رسیده که با توجه به اهمیت توجه به زمینه‌های فرهنگی و مذهبی، به نمونه‌هایی از مطالعات داخلی می‌توان اشاره داشت. اولین مطالعه در این حوزه به بررسی نگرش استادان و دانشجویان دانشگاه الزهرا (س) نسبت به تک‌جنسیتی بودن این دانشگاه اختصاص دارد که حاکی از آن است که تنها ۲۱٪ اساتید و ۳۸٪ دانشجویان، تدریس و تحصیل در این دانشگاه را به دانشگاه مختلط ترجیح می‌دهند (باستانی، ۱۳۷۷).

بررسی طرح تفکیک جنسیتی دانشگاه‌ها، در دانشگاه‌های آزاد نیز نظر محققین را به خود معطوف نموده است. برای نمونه در دانشگاه آزاد اسلامی مرودشت دیدگاه اساتید و دانشجویان در یک نمونه ۴۰۰ نفره و به کمک پرسشنامه مورد سنجش قرار گرفته و نتایج نشان می‌دهند دانشجویان و اساتید با تفکیک جنسیتی دانشگاه‌ها موافق نیستند و معتقدند این طرح، تأثیر چندانی در افزایش بهداشت روان، کاهش آسیب‌های اجتماعی، تحکیم بنیان خانواده و پیشرفت تحصیلی ندارد (فرهادی، زارعی و فرهادی، ۱۳۹۶). مطالعه دیگری تحت‌عنوان اجرای طرح تفکیک جنسیتی در دانشگاه آزاد نشان می‌دهد درصد بالایی از دانشجویان، ارتباط اجتماعی دختران و پسران را در دانشگاه، راحت و عادی تلقی می‌کنند و معتقدند دلیلی برای تفکیک جنسیتی وجود ندارد (شهریاری، ۱۳۸۳).

مطالعات مشابهی در دانشگاه‌های دولتی نظیر دانشگاه اردبیل، دانشگاه علامه طباطبایی و دانشگاه تهران نیز به انجام رسیده است. پژوهشی با عنوان بررسی روابط دانشجویان دختر و پسر در دانشگاه‌های شهر اردبیل نشان می‌دهد ۸۲/۶٪ دانشجویان مخالف عدم ارتباط بین دختر و پسر هستند (اسدی، ۱۳۸۵). در بررسی آثار و پیامدهای تفکیک جنسیتی در دانشگاه علامه طباطبایی و مقایسه آن با دانشگاه‌های دیگر نیز ۱۳۵۰ نفر به صورت تصادفی و سهمیه‌ای بر حسب جنس، مقطع تحصیلی دانشگاه و دانشکده محل تحصیل انتخاب شده و باز هم نتایج گواه بر آن است که اکثریت دانشجویان نسبت به این طرح مخالفت نشان داده‌اند. به عبارت دیگر فقط

^۱ رجوع شود به <http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3328>

۱۳/۷٪ دانشجویان دانشگاه علامه و حدود ۱۳٪ دانشجویان دانشگاه تهران نسبت به تفکیک جنسیتی در دانشگاه نگرشی مثبت داشته‌اند (انتظاری، ۱۳۹۷).

در مطالعه دیگری که سال ۱۳۹۳ در دانشگاه تهران به انجام رسیده است، محققین تفکیک جنسیتی در فضاهای عمومی را یکی از تکنولوژی‌های سیاسی قدرت قلمداد می‌کنند که ریشه در کنترل دارد. در این مطالعه کیفی تجربه ۱۶ دانشجوی دختر بررسی شده و محققین اذعان داشته‌اند که اعمال تکنیک‌های انضباطی فضا در سطح دانشگاه‌ها به خلق سوژه طبیعی که صرفاً مصرف‌کننده فضا باشد، منجر نشده و از او مصرف‌کننده‌ای می‌سازد که برای تحقق خواسته‌هایش در فضاهای عمومی تلاش و تقلا می‌کند (شفیعی و علیخواه، ۱۳۹۳). در همین سال پژوهشی نگرش دانشجویان دانشگاه مازندران را نسبت به مسئله تفکیک جنسیتی در دانشگاه مورد بررسی کیفی قرار می‌دهد و پیامدهای این طرح را افول تولید علم، شکست ارتباطی، تقویت و تداوم ذهنیت و میل جنسی و دوستی با غیر هم‌جنس، مدگرایی، کاهش اعتماد به نفس و ناآگاهی ارتباطی گزارش می‌کند (جانعلی‌زاده چوبستی و میرزایپوری ولوکلا، ۱۳۹۳). مطالعه مشابه دیگر با هدف بررسی نگرش دانشجویان به اجرای طرح تفکیک جنسیتی در دانشگاه‌های استان گلستان به انجام رسیده و یافته‌های حاصل از مطالعه بر نمونه‌ای ۲۰۹ نفره نشان می‌دهد ۳۶/۱ درصد دانشجویان با این طرح موافق و ۶۸/۴ درصد با آن مخالفند و این نتیجه ارتباط معنی‌داری با جنسیت، تاهل و نیز قومیت این افراد ندارد (مجنی، جویباری، ثناگو، عراقیان مجرد، جنتی و دوراندیش، ۱۳۹۳). یافته‌های مطالعه موردی دیگری نیز در دانشگاه غیر انتفاعی ارشاد دماوند حاکی است از نظر دانشجویان، حفظ حریم عفاف و حیاء می‌تواند در ارتباط با جنس مخالف به آرامش روانی منجر شود (اصغری و نجیب‌مقدم، ۱۳۹۳).

آخرین مطالعات منتشر شده در این حوزه دو مطالعه در سال ۱۳۹۸ است. اولین مطالعه به مقایسه تأثیر دانشگاه‌های تک‌جنسیتی، تفکیک جنسیتی و مختلط بر خودکارآمدی دانشجویان دختر در رشته حسابداری و در شهر قم پرداخته است. این مطالعه با مبنا قرار دادن معدل این دانشجویان به این نتیجه دست یافته است که حضور در دانشگاه‌های تک‌جنسیتی و تفکیک جنسیتی بر خودکارآمدی دانشجویان دختر تأثیر مثبت و معنی‌دار دارد (موسوی هاشمی، ۱۳۹۸). مطالعه بعدی با هدف بررسی تأثیر طرح جداسازی دختران و پسران بر ارتقاء یا افت سطح اخلاقی دانشجویان در دانشگاه‌ها به انجام رسیده و به شکل توصیفی، تحلیلی دیدگاه‌های مورد نظر را از منابع مختلف مورد نقد و بررسی قرار داده است. در این مقاله تأثیرگذاری طرح تفکیک جنسیتی بر فضای اخلاقی دانشگاه‌ها در ۵ محور اساسی تبیین شده و حاکی از آن است که ایجاد فضاهای تک‌جنسیتی در دانشگاه‌ها بر ارتقاء سطح اخلاقی دانشجویان مؤثر است (کهرتری و گل‌محمدی، ۱۳۹۸). در مجموع به نظر می‌رسد هر چند ابعاد مختلف این طرح در

تفکیک جنسیت در دانشگاه فرهنگیان از نگاه دانشجو...

برخی پژوهش‌ها بررسی شده است، اما نظیر این مطالعات به‌طور خاص در دانشگاه‌های فرهنگیان به انجام نرسیده و از این‌رو در این مطالعه هدف محققین قرار گرفته است.

روش پژوهش

این پژوهش به لحاظ هدف، پژوهشی است کاربردی و در حوزه اجرا به شیوه پیمایشی و با استفاده از پرسشنامه به گردآوری اطلاعات پرداخته است. پرسشنامه مزبور برگرفته از پژوهش انتظاری (۱۳۹۷) است که با هدفی مشابه آثار و پیامدهای تفکیک جنسیتی را در سه دانشگاه مورد بررسی و مقایسه قرار داده است. در این پرسشنامه نظرات شرکت‌کنندگان در خصوص ابعاد گوناگون طرح تفکیک جنسیتی از قبیل آموزشی، اخلاقی، اجتماعی، اسلامی‌شدن دانشگاه، فضای علمی و نشاط آموزشی، امنیت روانی، ازدواج‌های دانشجویی، عدالت آموزشی و... در قالب طیف لیکرت مورد سنجش قرار گرفته است. این پرسشنامه با تغییرات جزئی و حذف برخی گویه‌ها به کار گرفته شد. روش انجام این مطالعه، روش کمی است اما برای حصول اطمینان از اعتبار و دقت نسبی یافته‌ها، به انتهای پرسشنامه یک پرسش باز نیز اضافه شد که تحلیل‌های کیفی مربوط به آن، در ادامه گزارش خواهد شد.

برای اطمینان بیشتر از روایی محتوایی، ابزار مورد نظر برای پنج تن از اساتید و صاحب‌نظران حوزه علوم اجتماعی و آموزش عالی ارسال شد و مورد تأیید قرار گرفت. جهت بررسی پایایی نیز از روش آلفای کرونباخ استفاده شد و دست‌یابی به مقدار $0/75$ نشان داد که پایایی مناسب است. پس از اخذ نظر کارشناسان و اطمینان از روایی و پایایی ابزار و با اعمال اصلاحات اولیه این پرسشنامه بین اعضای نمونه توزیع شد. این پرسشنامه تک‌جنسیتی بودن دانشگاه فرهنگیان را در پنج محور کلی رشد فردی و اجتماعی، اسلامی‌شدن دانشگاه، عملکرد تحصیلی، آرامش روانی و زمینه‌سازی برای ازدواج مورد پرسش قرار داده است. در انتهای پرسشنامه یک سؤال باز پاسخ نیز به مزایا و معایب اجرای طرح تفکیک جنسیتی در دانشگاه فرهنگیان اختصاص داده شد.

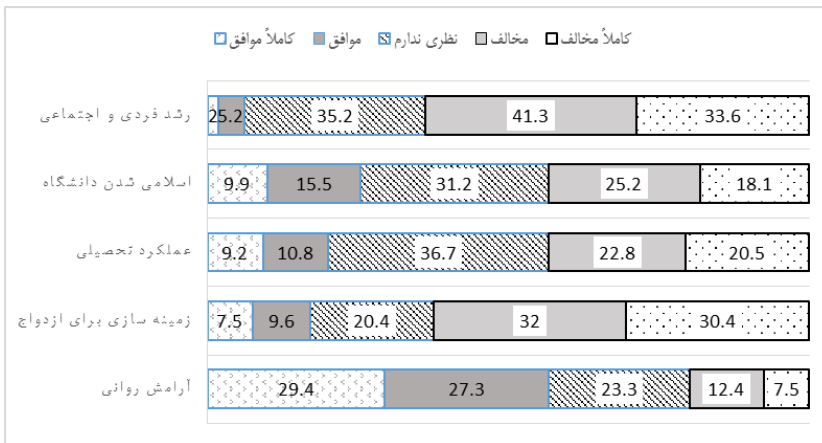
در این مطالعه دانشجویان و اساتید دانشگاه فرهنگیان یزد در دو واحد دانشگاهی خواهران و برادران به عنوان نمونه در دسترس، برای شرکت در مطالعه انتخاب شدند. سپس پرسشنامه مطالعه در سال تحصیلی ۱۳۹۷-۹۸ بین اساتید و دانشجویان دو حوزه علوم اجتماعی و علوم تربیتی در این دو دانشگاه توزیع شد. ملاک انتخاب اساتید، دارا بودن سابقه بیش از پنج سال تدریس بود که از آشنایی کافی آنان با چالش‌ها و مزایای کار در محیط تک‌جنسیتی اطمینان حاصل شود. بدین ترتیب از میان حدود ۵۰ استاد، ۱۰ استاد از واحد خواهران و ۱۰ استاد از واحد برادران با محققین این مطالعه همکاری کردند. معیار انتخاب دانشجویان نیز با توجه مشابه، داشتن بیشترین تجربه زیسته به لحاظ زمانی در دانشگاه بود. بدین لحاظ با چند روز مراجعه حضوری محققین به واحدهای خواهران و برادران این دانشگاه، پرسشنامه بین

دانشجویان در دسترس از بین حدود ۳۰۰ دانشجوی ترم آخر از رشته‌های علوم اجتماعی و علوم تربیتی توزیع شد و در نهایت ۱۰۰ نفر از دانشجویان (۵۰ دانشجومعلم زن و ۵۰ دانشجومعلم مرد) ترم آخر در این مطالعه شرکت کردند. بدین ترتیب در مجموع ۱۲۰ پرسشنامه به محققین عودت داده شد که از این میان ۲۰ پرسشنامه توسط اساتید (۱۰ استاد از واحد خواهران و ۱۰ استاد از واحد برادران) و ۱۰۰ پرسشنامه توسط دانشجویان (۵۰ پرسشنامه از واحد خواهران و ۵۰ پرسشنامه از واحد برادران) تکمیل شد.

پس از بررسی فراوانی گزینه‌های کاملاً مخالفم، مخالفم، نظری ندارم، موافقم و کاملاً موافقم در پرسشنامه و نمره‌گذاری آنها از ۱ تا ۵، با استفاده از نرم‌افزار SPSS، تحلیل داده‌ها انجام پذیرفت. به منظور تلخیص داده‌ها از آمار توصیفی و شاخص‌های فراوانی، فراوانی درصدی و نمودار ستونی استفاده شده است. همچنین برای تحلیل نتایج به تفکیک جنسیت و شغل (استاد/دانشجو)، آزمون کای اسکوئر (خی‌دو) به کار گرفته شد.

یافته‌ها

این مطالعه با هدف بررسی نظرات اساتید و دانشجویان، نسبت به مزایا و معایب طرح تفکیک جنسیتی در دانشگاه فرهنگیان یزد (واحد خواهران و برادران) به‌انجام رسید و نتایج آن در پنج محور رشد فردی و اجتماعی، اسلامی‌شدن دانشگاه، عملکرد تحصیلی، آرامش روانی و زمینه‌سازی برای ازدواج ارزیابی شد. همان‌طور که اشاره شد نظرات شرکت‌کنندگان در قالب طیف لیکرت با در دسترس قرار دادن پنج گزینه کاملاً مخالفم، مخالفم، نظری ندارم، موافقم و کاملاً موافقم جمع‌آوری شد. نتایج برآمده از تحلیل پرسشنامه‌ها در پنج محور فوق، در نمودار ۱ نمایش داده شده است.

نمودار ۱: پنج محور کلی پرسشنامه با طیف لیکرتی

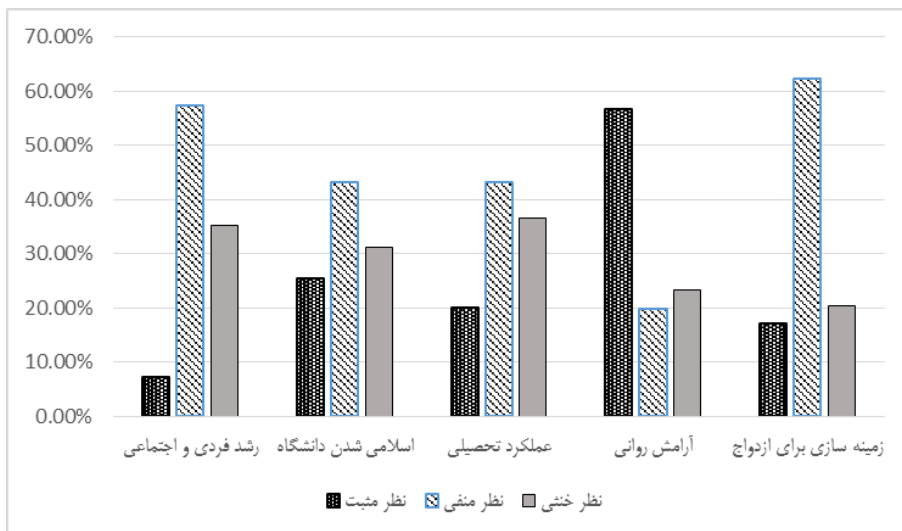
تفکیک جنسیت در دانشگاه فرهنگیان از نگاه دانشجو...

در ادامه برای تسهیل بررسی، مقایسه و تحلیل یافته‌های به دست آمده بدین شکل عمل شد که گزینه‌های کاملاً مخالفم و مخالفم تعبیر به نظر منفی، گزینه نظری ندارم معادل با نظر خنثی و گزینه‌های موافقم و کاملاً موافقم تعبیر به نظر مثبت شد و با اتخاذ این رویکرد، جدول ۱ در پاسخ به پنج محور پرسشنامه تنظیم شد.

جدول ۱: آمار توصیفی پنج محور کلی پرسشنامه با لحاظ کردن نظرات مثبت، منفی و خنثی

محورهای کلی	درصد نظر مثبت	درصد نظر منفی	درصد نظر خنثی
رشد فردی و اجتماعی	۷/۲	۵۷/۴	۳۵/۲
اسلامی شدن دانشگاه	۲۵/۴	۴۳/۳	۳۱/۲
عملکرد تحصیلی	۲۰	۴۳/۳	۳۶/۷
آرامش روانی	۵۶/۷	۱۹/۹	۲۳/۳
زمینه‌سازی برای ازدواج	۱۷/۱	۶۲/۴	۲۰/۴

در نمودار ۲ اطلاعات مربوط به جدول ۱ جهت سهولت بررسی، به تصویر کشیده شده است.

نمودار ۲: اطلاعات پنج محور کلی پرسشنامه با لحاظ کردن نظرات مثبت، منفی و خنثی

بررسی جداول و نمودارهای فوق نشان می‌دهد که در محور نخست یعنی رشد فردی و اجتماعی ۵۷/۴٪ آزمودنی‌ها به این مطلب اذعان دارند که این ترکیب جنسیتی است که رشد فردی و اجتماعی دانشجویان را در پی دارد. حدود ۳۵٪ نظر خنثی دارند و تنها حدود ۷٪ با این فرضیه اعلام مخالفت کرده‌اند. با نظر به گویه‌های مربوط به این محور پرسشنامه، این یافته نیز قابل احصاء است که نزدیک به نیمی از دانشجویان این دانشگاه مدعی هستند که میل و رغبتی به مشارکت در فعالیتهای دانشجویی نظیر جمعیت‌های علمی، فرهنگی، هنری، ورزشی ندارند و توقف طرح تک‌جنسیتی، تمایل آنان را به حضور در فعالیتهای دانشجویی خواهد افزود. جالب اینجاست که ۴۱/۶٪ از افراد اعلام کرده‌اند در این خصوص نظری ندارند و تنها حدود ۱۱٪ با چنین فرضی مخالفت کرده‌اند. در این محور گویه‌ای نیز به روابط میان فردی اختصاص داشت. نظر نیمی از افراد این بود که ترکیب جنسیتی موجب رشد برخوردهای محترمانه در روابط میان فردی خواهد شد. در این باره نیز انتخاب ۴۴/۲٪ از افراد، گزینه نظری ندارم بود و تنها پیش‌بینی ۵/۸٪ این بود که ترکیب جنسیتی موجب رشد رفتارهای محترمانه نخواهد شد. در این محور نیمی از دانشجویان معلمان دختر گزینه نظری ندارم را انتخاب کرده بودند و در مقابل ۵۵٪ از کل پسران نگرش مثبتی به تاثیر ترکیب جنسیتی بر رفتارهای محترمانه بین فردی داشتند.

در محور دوم به بررسی اسلامی شدن دانشگاه پرداخته شد و از اساتید و دانشجویان سؤال شد که آیا تفکیک جنسیتی موجب اسلامی شدن دانشگاه می‌شود؟ در مجموع همان‌طور که جدول بالا نشان می‌دهد در پاسخ به این سؤال ۴۳/۳٪ از افراد با این فرض مخالف بودند، ۲۵/۴٪ مؤید آن بودند و بقیه اعلام بی‌طرفی کرده بودند. استفاده از آزمون خی دو و تحلیل‌های بیشتر نشان داد نیمی از مردان حاضر در نمونه، در موفق بودن این طرح در اسلامی‌سازی دانشگاه تشکیک آشکار داشتند. این در حالی است که نزدیک به نیمی از خواهران یعنی ۴۵٪ گزینه نظری ندارم را انتخاب کرده بودند. در یکی از گویه‌های مربوط به این محور سؤال شده بود که آیا این طرح به لحاظ باطن امور توانسته است موجب اسلامی شدن دانشگاه شود؟ در این خصوص نیز ۴۹/۱۶٪ کل آزمودنی‌ها پاسخ منفی داشتند. یک چهارم اعضای نمونه این طرح را موفق قلمداد کرده بودند و حدود ۲۵/۸٪ اعلام کرده بودند که نظری ندارند. استفاده از آزمون خی دو و تحلیل‌های بیشتر نشان داد ۶۱٪ از کل پاسخ‌های منفی به آقایان اختصاص داشت و اغلب خانم در پاسخ به این سؤال نیز ترجیحشان انتخاب گزینه نظری ندارم، بوده است.

در محور سوم نگرش اساتید و دانشجویان نسبت به عملکرد تحصیلی دانشجویان سنجیده شد و طی آن ۴۳/۳٪ از آزمودنی‌ها معتقد بودند که اختلاط جنسیتی در دانشگاه فرهنگیان موجب پیشرفت تحصیلی دانشجویان خواهد شد. ۲۰٪ با این فرض مخالف بودند و پیش‌بینی

تفکیک جنسیت در دانشگاه فرهنگیان از نگاه دانشجو...

می‌کردند که در این صورت با کاهش عملکرد تحصیلی دانشجویان مواجه خواهیم شد و ۳۶/۷٪ نسبت به این موضوع نظری نداشتند. تحلیل‌های بعدی نشان داد ۶۱/۷٪ از کل دانشجو معلمان مرد به تأثیر مثبت ترکیب جنسیت در عملکرد تحصیلی خود اذعان داشتند، این در حالی است که در این خصوص نیز ۵۵٪ از کل دانشجو معلمان زن با اتخاذ رویکردی محتاطانه پاسخ روشنی به این پرسش نداده بودند.

در محور چهارم از اعضای نمونه سؤال شد که آیا زیست در محیط آموزشی تک‌جنسیتی توانسته است آرامش روانی بیشتری را برای آنان و خانواده به همراه بیاورد؟ پاسخ یک پنجم افراد یعنی ۲۰٪ خیر بود، ۵۷٪ موافق بودند که آرامش خاطر خانواده‌ها در این محیط بیشتر است و بقیه موضع بی‌طرفی را اختیار کردند.

در محور پایانی رابطه میان فضای جنسیتی دانشگاه و ازدواج سنجیده شد. ۶۲/۴٪ از آزمودنی‌ها معتقد بودند ترکیب جنسیتی در دانشگاه فرهنگیان می‌تواند موجب شناخت بیشتر آنها از جنس مخالف شود و به همین لحاظ تفکیک جنسیتی از آمادگی آنان برای ازدواج کاسته است. ۱۷/۱٪ معتقد بودند که دانشگاه فرهنگیان در زمینه‌سازی ازدواج موفق عمل کرده است و حدود ۲۰٪ نیز اعلام موضع مشخصی نداشتند.

لازم به ذکر است در هیچ یک از محورهای فوق بین دیدگاه دانشجویان و اساتید تفاوت معناداری مشاهده نشد. همچنین تحلیل کیفی پرسش باز انتهای پرسشنامه حاکی از آن است که دانشجویان اغلب به ذکر ابعاد منفی طرح تفکیک جنسیتی اشاره داشته و به آن منتقدند. آنها چنین بیان کرده‌اند که اجرای طرح تفکیک جنسیتی با توجه به نیاز به دو دانشگاه مجزا برای تربیت معلمان، موجب افزایش هزینه‌ها در کشور خواهد شد. علاوه بر آن به ایجاد تبعیض و بی‌عدالتی بین دو مرکز خواهران و برادران منجر می‌شود. دانشجو معلمان معتقدند امکانات، تجهیزات و حتی توانمندی اساتید در واحدهای برادران بیش از مراکز ویژه خواهران است. یافته‌های حاصل از تحلیل کیفی، حاکی از آنند که برخی دانشجویان از اینکه هنوز تصور می‌کنند دانش‌آموز مدرسه‌ای هستند، گله‌مندند و معتقدند روابط میان‌فردی در دانشگاه متأثر از جو تک‌جنسیتی، کماکان در چارچوب روابط دانش‌آموز- معلم، مدیر- معلم و یا دانش‌آموز- دانش‌آموز ادامه دارد. همچنین تفکیک جنسیتی موجب شده است بسیاری از دانشجویان نسبت به ظاهر، پوشش و حتی نظافت شخصی خود بی‌توجه شوند و گاه این بی‌نظمی به حضور به‌موقع در کلاس‌ها و انجام تکالیفشان نیز تسری پیدا کرده است. برخی نیز چنین عنوان کرده‌اند که مواجه شدن با وسوسه‌ها و غلبه بر آن، پردازش روح را به دنبال دارد و دانشگاه فرهنگیان با اجرای این طرح، محیط طبیعی انسان‌سازی را از بین برده و لذا افراد را با اراده‌ای ضعیف وارد جامعه خواهد کرد.

نتیجه‌گیری

در این مطالعه تجربه دانشجویان و اساتید از تحصیل و تدریس در دانشگاه تک‌جنسیتی فرهنگیان یزد از ابعاد مختلف مورد بررسی قرار گرفت تا مزایا و معایب طرح تفکیک جنسیتی پس از چند سال که از اجرای آن می‌گذرد مشخص شود.

جمع‌بندی یافته‌ها نشان می‌دهد در محور رشد فردی و اجتماعی اغلب اعضای نمونه معتقدند تک‌جنسیتی بودن دانشگاه نقطه ضعف آن محسوب می‌شود و در نقش یک مانع و آسیب ظاهر شده، از تمایل و انگیزه آنان در انجام فعالیت‌های جمعی کاسته است. به نظر می‌رسد تفکیک جنسیتی با کاهش دادن چالش‌های محیطی، دانشجویان را از طی مسیر رشد فردی و اجتماعی باز می‌دارد. این نتیجه‌گیری مورد حمایت مطالعاتی است که چالش‌های محیط را افزایش داده و تقویت‌کننده مهارت‌های فردی و اجتماعی قلمداد می‌کنند (ریف و کیز، ۲۰۰۲). مطالعه لاوی^۲ از دانشگاه عبری بیت‌المقدس و اسکولوسر^۳ از پرینستون نیز بر روی نمونه‌ای نیم میلیون نفری مؤید آن است که پسرانی که در نظام آموزشی تک‌جنسیتی تحصیل می‌کنند، دلیل روشنی برای مواردی نظیر خشونت در کلاس، بی‌احترامی به معلمان و حواس‌پرتی ندارند و با ایجاد اختلال در کلاس درس، معلمان را بیشتر خسته و فرسوده می‌کنند (لاوی و اسکولوسر، ۲۰۰۷).

یافته دیگر این مطالعه آن بود که نزدیک به نیمی از آزمودنی‌ها تفکیک جنسیتی را در پیاده‌سازی طرح اسلامی‌سازی دانشگاه‌ها، چه در بعد صورت و چه در بطن امور، ناموفق ارزیابی می‌کنند. ترجیح نزدیک به نیم دیگر افراد -بخصوص خانم‌ها- نیز انتخاب گزینه نظری ندارم، بوده است. به نظر می‌رسد رویکرد دانشجویان شرکت‌کننده در این پژوهش، به‌ویژه در واحد خواهران رویکردی محتاطانه و محافظه‌کارانه است. این محافظه‌کاری را در درجه نخست -بنا به مدعای اعضای نمونه- می‌توان به نگرانی آنان از لغو تعهد خدمت مربوط دانست. هر چند ممکن است اختلاف جنسی محقق‌آزمونگر با خواهران نیز آنان را ناخودآگاه به سمت محافظه‌کاری بیشتر سوق داده باشد. نتایج این مطالعه همسو با مطالعه‌ای است که در سه دانشگاه علامه طباطبایی، دانشگاه تهران و دانشگاه ت. ج. ب^۴ به انجام رسید و در هر سه دانشگاه اغلب دانشجویان، تأثیر تفکیک جنسیت را بر اسلامی شدن دانشگاه‌ها، در سطح کم یا هیچ ارزیابی

¹ Riff & Keyes

² Lavy

³ Schlosser

^۴ نام دانشگاه تک‌جنسیتی بانوان بنا به درخواست این دانشگاه در تحقیق مربوطه حذف شده است.

تفکیک جنسیت در دانشگاه فرهنگیان از نگاه دانشجو...

کردند (انتظاری، ۱۳۹۷). مرور مبنای نظری این بحث از نگاه کتب دینی و نیز نظر فقها و آراء اندیشمندان دینی، منتج به شواهد و مستندات است که صراحتاً قائل به تفکیک بین دو جنس در فضای عمومی جامعه باشند، نشد. در واقع مراجع تقلید و علمای شرع هرگز از حضور در جمع‌ها مختلط که خوف فساد در آن نیست، منع نکرده‌اند و در میان گفتار کسانی که اسلامی‌سازی دانشگاه را مترادف با تفکیک جنسیتی می‌پندارند، کمتر دلیل و توجیه شرعی و قانونی می‌توان یافت (اربابی و تولایی، ۱۳۹۴). لذا به نظر می‌رسد تفکیک جنسیتی دانشگاه‌ها، نه تنها همسو با اسلامی‌سازی نیست، بلکه مؤید درک و برداشتی سطحی از سند اسلامی‌سازی دانشگاه‌هاست^۱.

عملکرد تحصیلی محور دیگری بود که در این مطالعه مورد بررسی قرار گرفت و طی آن بیشترین آمار به دانشجویانی اختصاص داشت که اختلاط جنسیتی در دانشگاه فرهنگیان را موجب پیشرفت تحصیلی دانشجویان قلمداد می‌کردند. جالب اینجاست که در تحلیل‌های بین-گروهی، در این مقوله نیز بیش از نیمی از دختران اظهار کرده بودند که در این خصوص نظری ندارند، اما برآورد بیش از ۶۰ درصد پسران تأثیر مثبت ترکیب جنسیتی بر پیشرفت تحصیلی دانشجویان بود. این نتیجه همسو با مطالعه ساکس (۲۰۰۷) است که معتقد بود پسران از محیط-های تک‌جنسیتی بهره بیشتری می‌برند و موجب پیشرفت تحصیلی آنان می‌شود و همین امر دختران را در نوعی بی‌عدالتی آموزشی ناخواسته گرفتار می‌کند (ساکس^۲، ۲۰۰۷). تحلیل‌های کیفی پاسخ‌های دانشجویان نیز مؤید این مطلب بود که فضای تک‌جنسیتی حاکم بر دانشگاه از رقابت درسی در میان دانشجویان کاسته است و اغلب نسبت به درس و پیشرفت علمی بی‌تفاوت شده‌اند. این یافته مورد تأیید مطالعه انتظاری (۱۳۹۷) است که در آن دانشجویان سه دانشگاه اظهار داشته‌بودند که تفکیک جنسیتی در بهبود وضعیت تحصیلی دانشجویان هیچ تأثیری ندارد. برخی مطالعات خارج از کشور نیز همین ادعا را البته در محیط آموزشی مدارس مورد تأیید قرار داده‌اند (اسکنتبری و بیکر^۳، ۲۰۰۷؛ یانگر و وارینگتون^۴، ۲۰۰۵ و کرسول^۵ و همکاران، ۲۰۰۲، به‌نقل از حسین‌خانی و محمدی، ۱۳۹۴).

و اما در محور آرامش روانی، به باور اکثر دانشجویان و اساتید در این دو مرکز دانشگاهی، دانشگاه تک‌جنسیتی توانسته است آرامش روانی را به خصوص برای خانواده‌های دانشجویان به

^۱ مصوبه سند دانشگاه اسلامی که در جلسه ۷۳۵ مورخ ۹۲/۴/۲۵ شورای عالی انقلاب فرهنگی و براساس مصوبه شورای اسلامی شدن دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی به تصویب رسیده است.

^۲ Sax

^۳ Scantlebury & Baker

^۴ Younger & Warrington

^۵ Creswell

ارمغان بیاورد. در تحقیق یاری و محمدنژاد (۱۳۹۱) نیز بررسی دیدگاه دانشجویان و والدین آنها نسبت به عملکرد آموزشی و پیامدهای تحصیل در دانشگاه‌های تک جنسیتی نشان داد اکثر دانشجویان و به میزان بیشتری والدین آنها، از تحصیل در دانشگاه‌های غیر مختلط اظهار رضایت کرده‌اند، به این لحاظ که موجب آرامش خاطر خانواده‌ها در رابطه با فرزندانشان شده است. اما باید دید آیا این آرامش روانی محصول اطمینان خاطر دانشجویان و والدینشان از بحث اشتغال است یا منتج از فضای تک‌جنسیتی دانشگاه می‌باشد؟ این پرسشی است که برای پاسخ‌گویی به آن ورود عمیق‌تر و کیفی‌تر به مسئله لازم است و این پژوهش از پاسخ‌دهی بدان باز مانده است. پرسش دیگر این است که آیا تأمین آرامش روانی و حل مسئله اشتغال جوانان، در کنار سایر مزایای پیدا و پنهان دانشگاه تک‌جنسیتی، بر شانس ازدواج آنان نیز مؤثر است؟ بیش از ۶۲٪ دانشجویان قائل به آنند که تحصیل در فضای مختلط می‌تواند در شناخت جنس مخالف به آنها کمک کند و فضای حاکم نمی‌تواند دانشجویان را برای ازدواج موفق در آینده پرورش دهد. به باور آنها شکستن انحصار جنسیتی، شانس ازدواج را در آنان افزایش می‌دهد و موجب کاهش سن ازدواج خواهد شد. در تحلیل کیفی داده‌های برآمده از این تحقیق با مواردی از این دست مواجهیم که دانشجویان بیان داشته‌اند زن و مرد مکمل یکدیگرند و نمی‌توان با جداسازی آنان، رشد همه‌جانبه را توقع داشت. برخی نیز چنین اظهار داشته‌اند که جداسازی جنسیتی و ایجاد ممانعت، شوق کشف را در آنان برانگیخته و آنان را به ارتباط بیشتر با جنس مخالف ترغیب نموده است. دانشجویانی هم هستند که بیان نموده‌اند تک‌جنسیتی شدن، موجب ایجاد نوعی تندخویی نسبت به جنس مخالف در آنان شده است.

این پژوهش تنها در دو واحد خواهران و برادران از دانشگاه فرهنگیان و در شهر یزد به انجام رسید، لذا تعمیم نتایج آن به سایر شعب دانشگاه فرهنگیان یا دیگر دانشگاه‌های تک-جنسیتی باید همراه با احتیاط باشد. به‌علاوه در طراحی این پرسشنامه ورود جامع به همه ابعاد مثبت و منفی طرح جداسازی جنسیتی در دانشگاه‌ها میسر نبوده است. برای مثال از تحلیل کیفی پاسخ‌های دانشجویان به پرسش باز این پرسشنامه چنین دریافت می‌شود که دانشگاه تک جنسیتی به ایجاد تبعیض و بی‌عدالتی بین دو مرکز خواهران و برادران دامن زده و به اعتقاد آنان امکانات، تجهیزات و حتی توانمندی اساتید در این دو واحد، توزیع مساوی و عادلانه‌ای ندارد. این مطالعه در مجموع حاکی از عدم رضایت دانشجو معلمان از فضای حاکم بر این دانشگاه است و نیز عدم رضایت استادان دانشگاه فرهنگیان یزد را از تفکیک جنسیتی گزارش می‌کند. هر چند برای دستیابی به اطلاعات جامع‌تر و عمیق‌تر، انجام مطالعات کمی و کیفی گسترده‌تر لازم می‌نماید. اما به نظر می‌رسد بازنگری اسناد سیاست‌گذاری در خصوص طرح تفکیک جنسیتی در

تفکیک جنسیت در دانشگاه فرهنگیان از نگاه دانشجو...

دانشگاه‌های فرهنگیان، پرهیز از تصمیمات سلیقه‌ای یا سیاسی و نیز اجتناب از اجرای سیاست‌هایی که پشتوانهٔ روشن شرعی، پژوهشی و منطقی ندارد، فضایی علمی‌تر، عالمانه‌تر و بخردانه را سامان خواهد بخشید.

منابع:

- اربابی، نرجس و تولایی، علی. (۱۳۹۴). تعارض مدیریت جنسیتی در دانشگاه‌ها از منظر اسلام. کنفرانس بین المللی مدیریت، اقتصاد و سامانه های مالی، دبی، شرکت پندار اندیش رهپو.
- اسدی، عبدالله. (۱۳۸۵). بررسی روابط دانشجویان دختر و پسر در دانشگاه‌های شهر اردبیل، مجله علمی پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی اردبیل، ش ۶.
- اعظم‌زاده، منصوره. (۱۳۸۷). بررسی دستاوردهای جداسازی جنسیتی در دانشگاه‌ها. تهران نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها
- انتظار، علی. (۱۳۹۷). آثار و پیامدهای تفکیک جنسی در دانشگاه علامه طباطبائی در مقایسه با دانشگاه‌های دیگر، فصلنامه علوم اجتماعی، سال ۲۷، شماره ۸۱. صص ۲۴۶-۲۱۱.
- جانعلی‌زاده چوبستی، حیدر و میزاپوری ولوکلا، جابر. (۱۳۹۳). بررسی کیفی نگرش دانشجویان به مسئله تفکیک جنسیتی در دانشگاه (مطالعه موردی مازندران). پژوهشنامه علوم اجتماعی، سال هشتم، شماره ۱. صص ۲۳-۱.
- حسین‌خانی، محمد و محمدی، محسن. (۱۳۹۴). نقش تفکیک جنسیتی بر پیشرفت تحصیلی و مقبولیت اجتماعی در مدارس ابتدایی. نشریه پژوهش‌های تربیتی، روان‌شناختی و اجتماعی. سال دوم، شماره ۳۰، صص ۱۲۰-۱۰۵.
- سرمد، زهره، بازرگان، عباس و حجازی، الهه. (۱۳۸۶). روش‌های تحقیق در علوم رفتاری، نشر آگه.
- شفیعی، معصومه و علیخواه، فردین. (۱۳۹۳). فضا و بازتولید قدرت (مطالعه‌ای درباره تفکیک جنسیتی در دانشگاه‌های تهران). فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران، دوره ۷، شماره ۱ (پیاپی ۲۵). صص ۱۲۲-۹۵.
- شهریاری، معصومه. (۱۳۸۳). اجرای طرح تفکیک جنسیتی در دانشگاه آزاد. بازتاب اندیشه. شماره ۵۴. صص ۷۴-۴۳.
- فتحی‌واجارگاه، کورش. (۱۳۸۶). برنامه درسی به‌سوی هویت‌های جدید، شرحی بر نظریات معاصر برنامه درسی، تهران: آبیژ.
- فرهادی، هاجر، زارعی، رضا و فرهادی، معصومه. (۱۳۹۶). بررسی دیدگاه اساتید و دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی مرودشت پیرامون موضوع تفکیک جنسیتی دانشگاه‌ها، اولین کنفرانس ملی پژوهش‌های نوین ایران و جهان در مدیریت، اقتصاد و حسابداری و علوم انسانی، شیراز، دانشگاه علمی کاربردی شوشتر.

تفکیک جنسیت در دانشگاه فرهنگیان از نگاه دانشجو...

- قاضی طباطبائی، محمود (۱۳۸۲). تکنیک‌های خاص تحقیق (رشته علوم اجتماعی)، انتشارات دانشگاه پیام نور.
- کهتری، محسن و گل محمدی، جعفر. (۱۳۹۸). بررسی رابطه تفکیک جنسیتی و ارتقاء سطح اخلاقی در دانشگاه‌ها. مجموعه مقالات دومین همایش ملی دانشگاه اخلاق‌مدار، دانشگاه تهران.
- مجنی، محمدتقی، جویباری، لیلا، ثناگو، اکرم، عراقیان مجرد، فرشته، جنتی، مصطفی و دوراندیش، مریم. (۱۳۹۳). بررسی نگرش دانشجویان به طرح تفکیک جنسیتی در دانشگاه‌های گلستان. نشریه مندی، سال هفتم، شماره ۱۳ و ۱۴.
- مطهری، مرتضی. (۱۳۸۰). خلاصه آثار شهید مرتضی مطهری، دفتر چهارم، مقام زن، دانشگاه امام صادق (ع).
- موسوی هاشمی، نیره. (۱۳۹۸). مقایسه تاثیر دانشگاه‌های تک جنسیتی، تفکیک جنسیتی و مختلط بر خودکارآمدی دانشجویان دختر، پنجمین کنفرانس ملی علوم انسانی و مطالعات مدیریت، تهران.
- یاری، شعیب و محمدنژاد، حبیب. (۱۳۹۱). بررسی ابعاد و پیامدهای طرح تفکیک جنسیتی دانشجویان دانشگاه‌ها و راه کارهای اجرای طرح، مجله فرهنگ در دانشگاه اسلامی، سال دوم، شماره ۴ (پیاپی ۷)، صص ۶۲۵-۶۴۸.

• Charles, M., & Bradley, K. (2002). Equal but separate? A cross-national study of sex segregation in higher education. *American Sociological Review*, 573-599.

• Jacobs, J. A. (1996). Gender inequality and higher education. *Annual review of sociology*, 22(1), 153-185.

• Jenkins, K. J. (2005). Constitutional lessons for the next generation of public single-sex elementary and secondary schools. *Wm. & Mary L. Rev.*, 47, 1953.

• Keyes, C. L., Shmotkin, D., & Ryff, C. D. (2002). Optimizing well-being: the empirical encounter of two traditions. *Journal of personality and social psychology*, 82(6), 1007.

• Lavy, V., & Schlosser, A. (2007). Mechanisms and impacts of gender peer effects at school (No. w13292). National Bureau of Economic Research.

• Quinn, T. J. (1998). Validity and Reliability of the Outdoor Education Practicum Questionnaire.

• Sax, L. (2016). Boys adrift: The five factors driving the growing epidemic of unmotivated boys and underachieving young men. Basic Books.